

Валентина Шандра

Васіляускене, Алдона. Литва–Україна: релігія, наука, культура в діяльності вільнюських ченців-василіян / Vasiliauskienė, Aldona. Lietuva–Ukraina: religija, mokslas, kultūra vilniaus vienuolių bazilijonų veikloje (Львів: Місіонер, 2021), 1112 с.

Сьогоднішні дискусії про місце і роль російського православ'я, про майнову власність храмів, про права церковних громад вимагає дедалі більших знань церковної історії України. Адже на українських теренах тривалий час поруч із православ'ям побутовали й інші релігійні конфесії, серед яких і Унійна Церква. Українські дослідники, зокрема Оксана Карліна¹, Валентина Лось², Ігор Кривошея³ та багато інших, поглиблено висвітлюють її історію, зосереджуючись на василіянах як одному з основних чернечих згромаджень. Не буде перебільшенням сказати, що вивчення внеску василіян в духовно-культурну скарбницю концентрується сьогодні в Українському

---

¹ Оксана Карліна, «Василіянські монастирі як культурно-освітні осередки на Правобережній Україні у XVIII — 30-х роках XIX століття,» в *Чин святого Василія Великого: Із народу — народові: Зб. наукових статей* (Шауляй, Львів, 2017), 159–177; Ї ж. «Бібліотека Кременецького василіянського монастиря на початку XIX ст.» в *Książka. Biblioteka. Informacja. Między podziałami a wspólnotą*, pod red. J. Dzieńniakowskiej i M. Olczak-Kardas (Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego, 2015), IV: 379–397.

² Валентина Лось, *Уніатська церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII — першій половині XIX ст.: організаційна структура та культурно-релігійний аспект* (Київ: Друкарня Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 2013).

³ Ігор Кривошея, *Уманський василіянський монастир (1765–1834)* (Умань: ПП Жовтий, 2009).

католицькому університеті, під егідою якого вийшло останнім часом кілька наукових видань у серії «Київське християнство»⁴. Заслужують на увагу й дослідження професора Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Юрія Стецика⁵. Шлях до пізнання людей через їхні вірування обирають також західні історики, які вивчають християнський, мусульманський та юдейський світи⁶.

У цьому контексті привертає увагу книжка сучасної литовської дослідниці, лауреатки ордену Княгині Ольги III ступеня Алдони Васіляускене, присвячена дослідженням історії Чину Святого Василія Великого (далі ЧСВВ). У цьому виданні зібрано наукові, публіцистичні та популярні статті Авторки з історії ЧСВВ, починаючи від часу його заснування на початку XVII ст. до сьогодні. Також

⁴ Олег Дух, *Превелебні панни: жіночі чернечі спільноти Львівської та Перемишльської єпархій у ранньомодерний період* (Львів: Вид-во УКУ, 2017); Вікторія Білик, Оксана Карліна, *Жива спільнота в імперському світі: Луцька греко-унійна єпархія кінця XVIII — першої третини XIX століть* (Львів: Вид-во УКУ, 2018); *На перехресті культур: Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі*, колективна монографія за ред. Альфредаса Бумблаускаса, Сальвіюса Кулявічюса та Ігоря Сковчиляса (Львів: Видавництво УКУ, 2018); Іван Альмес, *Від молитви до освіти: Історія читання ченців Львівської єпархії XVII–XVIII ст.* (Львів: Вид-во УКУ, 2021); *Супрасльські кантики кінця XVII століття — пам'ятка василіянської церковної музики*, у 3-х т., 2-х кн., реконструкція, набір нотних текстів і дослідження О. Шуміліної; наук. ред. Ю. Ясіновський; (Львів: Вид-во УКУ, 2022).

⁵ Юрій Стецик, *Василіянські монастирі Перемишльської єпархії (кінець XVII–XVIII ст.)* (Дрогобич: Дрогоб. держ. пед. ун-т ім.І. Франка, 2014), його ж, *Василіянське чернецтво Перемишльської єпархії (друга половина XVIII ст.): словник біограм* (Жовква: Місіонер, 2015); його ж, *Чернецтво Святопокровської провінції ЧСВВ (1739–1783 рр.): просопографічне дослідження* (Дрогобич: Дрогобицький держ. педагог. ун-т ім. І. Франка, 2018).

⁶ Томас Бремер, *Церква та імперія. Нариси історії російського православія* (Київ: Дух і літера, 2018); Пол Верт, *Православие, инославие, иноверие. Очерки по истории религиозного разнообразия Российской империи*, переклад с англ. Наталії Мишакової, Михаїла Долбилова, Єлизавети Зуевой і автора; научний ред. переклада Долбилов (Москва: Новое литературное обозрение, 2012); Роберт Круз, *За пророка і царя. Іслам і імперія в Росії і Центральній Азії*, пер. с англ. Р. Ибатуллиной (Москва: Новое литературное обозрение, 2020); Исраэль Бартадь, *От общины к нации: евреи Восточной Европы в 1772–1881 гг.*, пер. с англ. и иврита А. Сметанникова, Г. Зелениной (Москва; Иерусалим, 2007) та ін.

у книжці вміщено повідомлення про відзначення ювілеїв ЧСВВ, які сприяли появі нових осередків вірян. Загалом опубліковано 200 позицій, з яких 130 — литовською мовою, решта — українською. Розміщені за тематикою досліджень, вони присвячені або уродженцю українського міста Володимира, ієрарху Унійної Церкви, діяльному помічникові митрополита Йосифа Веляміна Рутського у реформуванні чернецтва священномученику Йосафату Кунцевичу (1580–1623) та продовжувачам його справи, або конгрегаціям католиків східного обряду та окремим особам, чия діяльність посіла помітне місце в історії Чину. У низці розвідок ідеться про заснування василіянами монастирів, храмів, друкарень, духовних і світських шкіл в українських та литовських містах упродовж тривалого часу.

Ознайомлення з текстами статей показує, що географія діяльності василіян постійно зростає, об'єднуючи вірян Литви і України. Частина статей знайомить читача з литовськими, українськими і естонськими дослідниками історії Чину та науковими конференціями, що йому присвячувалися. Ці наукові заходи носили міжнародний характер. Розпочавшись у Римі, вони були перенесені до України й Литви. Їх відбулося 12, зокрема в Україні — у Львові, Крехові, Добромилі, Володимирі, Бучачі, Старому Самборі, Лаврові і Луцьку. Крім науковців, у конференціях брали участь священнослужителі та представники громадськості, що свідчило про спільне зацікавлення історією Унійної Церкви.

Пропоноване до огляду видання приурочене 400-річному ювілею ЧСВВ, а тому в ньому йдеться не лише про початок душпастирської роботи василіян, а й про період переслідувань, які почалися після Листопадового повстання 1830 року, та про заборони і легалізацію функціонування Чину уже в незалежній Литві й Україні. Історія Чину висвітлюється на тлі діяльності Української Греко-Католицької Церкви, що сприяє розумінню історичних процесів, пов'язаних із спробою каральних органів радянської держави її ліквідувати та прагненнями зберегтися і відновитися після здобуття Незалежності як у Литві, так і в Україні.

Не зайве нагадати й про ілюстрування розповіді важливими подіями та біографіями знакових постатей архієпископів, єпископів і священників, що присвятили життя служінню Церкві та стали визнаними моральними авторитетами для своєї пастви. Разом з тим, з поля зору Авторки не випускається ширше тло, як-от: діяльність

Товариства литовської культури в Україні, спільне відзначення пам'яті видатних діячів української культури і літератури та українських свят. Окремий інтерес становлять тексти про підготовку до беатифікації відомих василіян, прояви чуд, організацію прощ, а також повідомлення про спорудження храмів, зокрема монастиря св. Онуфрія у Лаврові, костела св. Казимира у Вільнюсі тощо.

Наукові статті, повідомлення, інформацію з хронікою зустрічей, святкувань і відзначень структуровано за певним тематичним порядком. Читач може вибрати потрібні йому дані про храми, про відомих ченців-василіян, про їхню діяльність у Литві, Україні та Польщі, про заходи на відзначення ЧСВВ у різних регіонах світу і в різних соціальних середовищах. Окремо виділено Львівський музей історії релігій, працівники якого в радянський час врятували чимало церковних художніх цінностей. Останнім часом він активно долучився до проведення міжнародних наукових конференцій, зокрема й з історії Чину. Як на мене, такий поділ матеріалу не є довершеним. Доцільніше було б поділити публікацію на наукові розвідки та на повідомлення для широкого загалу, які варто було представити у вигляді хроніки подій.

Збагачує видання бібліографія, розміщена в додатках, де охочі відшукають дослідження Авторкою Литовського статуту та доволі широке коло видань зі споріднених тем. Там же вміщено й докладну біографію Алдони Васіляускене. Серед побажань щодо поліпшення книжки варто згадати, що не зайвим був би словничок скорочень, а також побажання Авторці надалі уникати ненаукових термінів: для прикладу, таких як «інородці» (с. 185).

Зібраний у книжці великий масив інформації стане в нагоді дослідникам, які працюють над цією темою і в майбутньому будуть продовжувати вивчення діяльності ЧСВВ, до відродження якого багато зусиль доклала сама Алдона Васіляускене. Вміщені до книжки тексти показують, що нею, крім наукового вивчення, було зініційовано ще й багато організаційних заходів, аби ця сторінка спільної української і литовської історії набула поглибленої духовної та культурної співпраці двох народів — українського і литовського.

Bibliography

Almes, Ivan. *Vid molytvy do osvity: Istoriia chytannia chentsiv Lvivskoi yeparkhii XVII–XVIII st.* Lviv: Vydavnytsvo UKU, 2021.

Bartal, Israel. *Ot obshchiny k natsii: evrei Vostochnoj Evropy v 1772–1881 gg.*, per. s angl. i ivrita A. Smetannikova, G. Zeleninoy. Moskva; Ierusalim, 2007.

Bilyk, Viktoriia, and Karlina, Oksana. *Zhyva spilnota v imperskomu sviti: Lutska hreko-uniina yeparkhiia kintsia XVIII — pershoi tretyny XIX stolit.* Lviv: Vydavnytsvo UKU, 2018.

Bremer, Tomas. *Tserkva ta imperiia. Narysy istorii rosiiskoho pravoslavlia.* Kyiv: Vydavnytstvo Dukh i litera, 2018.

Dukh, Oleh. *Prevelebnii panny: zhinochi chernechi spilnoty Lvivskoi ta Peremyshl'skoi yeparkhii u rannomodernyi period.* Lviv: Vydavnytsvo UKU, 2017.

Karlina, Oksana. «Biblioteka Kremenetskoho vasylianskoho monastyria na pochatku XIX st.» In *Książka. Biblioteka. Informacja. Między podziałami a wspólnotą*, pod red. J. Dzieciakowskiej i M. Olczak-Kardas. IV: 379–397. Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego, 2015.

Karlina, Oksana. «Vasyliianski monastyri yak kulturno-osvitni oseredky na Pravoberezhnii Ukraini u XVIII — 30-kh rokakh XIX stolittia.» In *Chyn sviatoho Vasyliia Velykoho: Iz narodu — narodovi: Zb. naukovykh statei.* 159–177. Shauliai, Lviv. 2017.

Kruz, Robert. *Za proroka i carya. Islam i imperiya v Rossii i Central'noj Azii*, per. s angl. R. Ibatullina. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2020.

Kryvosheia, Ihor. *Umanskyi vasyliianskyi monastyr (1765–1834).* Uman: PP Zhovtyi 2009.

Los, Valentyna. *Uniatska tserkva na Pravoberezhnii Ukraini naprykintsia XVIII — pershii polovyni XIX st.: orhanizatsiina struktura ta kulturno-relihiiniyi aspekt.* Kyiv: Drukarnia Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho, 2013.

Na perekhresti kultur: Monastyr i khram Presviatoi Triitsi u Vilniusi, kolektyvna monohrafiia za red. Alfredasa Bumblauskasa, Salviiusa Kuliavichiusa ta Ihoria Skochyliasa. Lviv: Vydavnytstvo UKU, 2018.

Stetsyk, Yurii. *Chernetstvo Sviatopokrovskoi provintsii ChSVV (1739–1783 rr.): prosopohrafichne doslidzhennia.* Drohobych: Drohobytskyi derzh. pedahoh. un-t im. I. Franka, 2018.

Stetsyk, Yurii. *Vasylianske chernetstvo Peremyshl'skoi yeparkhii (druha polovyna XVIII st.): slovnyk biohram*. Zhovkva: Misioner, 2015.

Stetsyk, Yurii. *Vasylianski monastyri Peremyshl'skoi yeparkhii (kinets XVII — XVIII st.)*. Drohobych: Drohob. derzh. ped. un-t im. I. Franka, 2014.

Suprasl'ski kantyky kintsia XVII stolittia — pamiatka vasyliianskoi tserkovnoi muzyky, rekonstruktsiia, nabir notnykh tekstiv i doslidzhenia O. Shumilinoi; nauk. red. Yu. Yasinovskiy. 3 vols., 2 books. Lviv: Vydavnytstvo UKU, 2022.

Vert, Pol. *Pravoslavie, inoslavie, inoverie. Ocherki po istorii religioznogo raznoobraz'ia Rossijskoj imperii*, perevod s angl. Natalii Mishakovej, Mihaila Dolbilova, Elizavety Zuevoj i avtora; nauchnyj red. perevoda Dolbilov. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2012.